

George Breitman: Deutschers Stalinbiografi¹

[Från det amerikanska Socialist Workers Partys tidning *The Militant*, nr 44-45, 1949. Artikeln var ursprungligen i 2 delar, men har slagits ihop här.]

Utgivarna av denna biografi skriver: "Den är inte Stalin-vänlig, den är inte pro-kommunistisk. Den är istället något så ovanligt som – en objektiv bok...." Oavsett om boken är verkligen objektiv eller ej så bekräftades dess komplicerade natur förvisso av de motsatta recensioner den fick från de olika politiska skolorna.

New York Times' recensent återspeglar i stora drag den kapitalistiska pressens åsikter, och tror att den kommer att fungera som "en klassisk biografi och uppslagsverk" om Stalin tills dess historikerna får tillgång till arkiven i Sovjetunionen. Men han vägrar göra en "slutgiltig bedömning" av boken tills han har fått möjlighet att studera Deutschers kommande två böcker, som ska behandla Lenin och Trotskij, förmodligen för att få en klarare uppfattning om Deutschers syn på Lenin och leninismen.

Den socialdemokratiska *New Leader* publicerade ett PM innan boken gavs ut och varnade alla recensenter för att det är "den skickligaste ursäkten för den sovjetiska inrikes- och utrikespolitiken som givits ut på många år". Deras egen recension talar nedsättande om Deutscher för "hans uppenbara ideologiska partiskhet till förmån för de huvudsakliga mål som Lenin-Trotskij-Stalins experiment har."

För den stalinistiska *Daily Worker* är den "en grotesk blandning av uppfattningar och fraser som lånats från marxismen, trotskismen och kapitalisterna... vimlar av förvanskade citat... denna falska fasad av balanserad historieskrivning... döljer en hänsynslös ensidighet och samvetslös användning av varenda förtal och lögn som någonsin har använts mot Stalin och Sovjetunionen.. en pyramid av lögner... samma gamla illaluktande förpackning."

Den schachtmanitiska *Labor Action* anser att den är ett "imponerande verk... som skrivits utifrån en allmänt sett marxistisk synvinkel", men vanpryds av "ett mycket dåligt sista kapitel" där "Deutscher faller till föga för en variant av 'cannonismen' – det vill säga i själva verket för ett kritiskt acceptande av den stalinistiska myten."

Deutscher själv säger: "Denna bok är tänkt att bli den första delen av en biografisk trilogi som kommer att fortsätta och kompletteras med *Lenins liv* och en studie av *Trotskij i landsflykt*. Den huvudsakliga studien av bolsjevismen före 1917 och historien om teorier som proletariats diktatur, sovjeterna, den 'proletära förtruppen' och så vidare har sin plats i biografien om Lenin. I den nuvarande boken har framväxten och utvecklingen av dessa teorier bara skisserats i den mån det behövdes för att förstå huvudpersonen."

Deutscher är en polsk journalist som bröt med stalinismen 1932 på grund av att han var för en enhetsfront med socialdemokraterna mot nazisterna. Det sägs att han under en period var sympatiskt inställd till trotskismen. Men i början av kriget kom han till England och arbetade som rysk expert på *The Economists* redaktion och BBC.

Han är välbekant med fakta och de dokument som finns tillgängliga om hans ämne och på det hela behandlar han dem noggrant, även om hans metod i allmänhet är att ifrågasätta alla anklagelser eller vittnesmål som är fientliga gentemot Stalin och som inte kan bekräftas bortom all tvekan, och i de flesta sådana fall hellre fria än fälla. Det är denna metod, plus det egendomligt oengagerade sätt på vilket boken är skriven, som i vissa kretsar har givit boken ett rykte att vara objektiv.

1 *Biografien finns på svenska, Stalin, på marxistarkiv.se – öa.*

Efter att i detalj ha redogjort för något av Stalins brott mot revolutionen har han också den irriterande vanan att inlåta sig på fullständigt opåkallade spekulationer om möjliga försvar för sin handlingar som Stalin kanske kunde ha tänkt på. Efter att ha redogjort för Moskvarättegångarna och visat att de var fruktansvärda komplotter, så tillägger han: ”Det är inte nödvändigt att förutsätta att han handlade av ren grymhet eller maktlystnad. Man kan ge honom den tvivelaktiga äran att han var uppriktigt övertygad om att vad han gjorde tjänade revolutionens intressen, och att han var den ende som tolkade dessa intressen på rätt sätt.”²

Det finns mycket i denna bok som marxister inte kan acceptera. Bland det värsta är hans bedömning att industrialiseringsperioden och kollektiviseringen som inleddes med den första femårsplanen 1929 var Sovjetrysslands ”andra revolution, som helt och uteslutande leddes av Stalin” och till sin omfattning och direkta inverkan på massorna var ”ännu mera genomgripande än den första”.³

Men som Trotskij påpekade för 10 år sedan var källan till Sovjets ekonomiska framsteg revolutionen 1917, som ledde fram till nationaliseringen av produktionsmedlen och en inledande planering, och ingalunda det faktum att byråkratin tog makten över ekonomin. Tvärtom blev byråkratismen som system den värsta broms man kan tänka sig på landets tekniska och kulturella utveckling.

Detta blev för en viss tid undanskymt av det faktum att sovjetekonomin under två decennier var sysselsatt med att överföra och uppta de avancerade kapitalistländernas teknologi och organisering av produktionen. Tiden av lån och imitation kunde fortfarande, på ont och gott, anpassas till den byråkratiska automatismen, dvs. kvävandet av allt initiativ och all skapande drivkraft. Men ju mer ekonomin utvecklades, ju mer komplexa dess fordringar blev, desto odrägligare blev det hinder som den byråkratiska regimen utgjorde. Den motsättning som fortgående skärps mellan dem leder till oavbrutna politiska konvulsioner, till en systematisk tillintetgörande av de mest framstående elementen inom alla aktivitetsområden.⁴

Kort sagt, långt från att leda någon revolution, ”den andra?” eller någon annan, tog Stalin ett byråkratiskt grepp om den sovjetiska ekonomin. Livskraften hos de ekonomiska grundvalar som revolutionen 1917 hade lagt gjorde det möjligt för ekonomin att utvecklas trots byråkratin, vars kastintressen och polismetoder står i motsättning till den socialistiska utvecklingens behov. Oavsett vilka framsteg stalinismen kan göra anspråk på vad gäller den sovjetiska ekonomins teknologiska framsteg, så uppvägs de tusen gånger om av de byråkratiska kedjor som fjättrar ekonomin genom att byråkratin utesluter arbetarna ur planeringsprocessen och genom den tunga kostnad som dess parasitism utgör för landets inkomster. Detta faktum visar att stalinismen absolut inte har någon progressiv roll inom ekonomin utan fungerar som det största inhemska hindret för Sovjetunionens harmoniska ekonomiska utveckling.

Upptecknar hans brott

Icke desto mindre ger Deutscher en förhållandevis fullständig bild av Stalins brott, och den bild som framträder av Stalin sammanfaller i det stora hela med den bild som Trotskij tecknat (och från vars verk Deutscher har lånat en hel del).

Den visar Stalins utveckling till en yrkesrevolutionär som aldrig hade mer än en ytlig förståelse av marxismen och som vid varje kris lutade åt mensjevismen. Den beskriver hur han växte fram som diktator efter Lenins död som företrädare för en byråkratisk kast som stödde sig på det sovjetiska samhällets mer underutvecklade element och stärktes av världsrevolutionens nederlag. Den förklarar varför och hur han uppfann den antimarxistiska teorin om ”socialismen i ett land”.

Den avslöjar hur han undertryckte demokratin i bolsjevikpartiet, förvandlade den världskommunis-

² Deutscher, *Stalin*, på marxistarkiv.se, s 211.

³ *Ibid*, s 166.

⁴ Trotskij, *Sovjetunionen i krig*, på marxistarkiv.se, s 3.

tiska rörelsen till en vaktpost för Sovjetunionens utrikespolitik, och utrotade det gamla gardet under Moskvarättegångarna. De sista kapitlen behandlar Andra världskriget och berättar också om hans pakt med Hitler, hans relationer till sina imperialistiska kompanjoner bland de allierade, och den empiriska, opportunistiska politik han drev under hela sitt agerande under kriget.

Det krävs förvisso fler böcker som berättar om Stalins brott mot socialismen för att hjälpa till att skola de nya generationerna och neutralisera den flod av böcker som framställer Stalin som kapitalismens ärkefiende och organisatör av världsrevolutionen. Men Deutschers bok kan inte fylla detta behov. Ty oavsett vilka kvalitéer man är redo att erkänna när den populariserar en del av de viktiga historiska händelserna, så upphävs de helt och hållet av den tolkning Deutscher ger stalinismens roll i sin helhet.

Är stalinismen revolutionär eller kontrarevolutionär? Spelar den, kan den spela, en progressiv roll under kampen för socialismen, trots de reaktionära metoder den använder? Är Stalins ställning på dagens scen jämförbar med Cromwells och Robespierres under de brittiska och franska borgerliga revolutionerna? En bok i detta ämne som ger fel svar på dessa frågor kan inte ha något som helst värde för revolutionära arbetare, även om den innehåller riktig information om historiska detaljer. Deutscher ger fel svar. På vilket sätt de är fel och hur de skiljer sig från trotskisternas svar kommer att bli ämne för nästa [avsnitt].

Deutschers felaktiga bedömning av stalinismen

Efter att ha redogjort för stalinismens viktigaste brott drar Isaac Deutschers *Stalin* slutsatsen att den trots sin katastrofala politik, trots de tyranniska och förtryckande metoder den använder mot arbetare hemma och utomlands, i grund och botten är revolutionär och progressiv. I förra [avsnittet] diskuterade vi Deutschers ohållbara bedömning av stalinismens roll i Sovjetunionen. Här fortsätter vi med en analys av hans tolkning av händelserna i Östeuropa efter 1945.

För att bemöta den ekonomiska krisen i Sovjetunionen efter kriget, säger Deutscher, tog Stalin till två metoder. Den ena var en "nationalistisk" metod, som bestod av att plundra de besegrade länderna, montera ner och flytta fabriker, införa slavarbete i masskala, etc. Den andra kallar han en "revolutionär" metod, som bestod "i att utvidga basen för planhushållningen i ett samarbete mellan Ryssland och länderna inom dess intressesfär."⁵ För att uppnå detta var stalinisterna tvungna att gripa makten i dessa länder, trots att de samtidigt hjälpte till att bevara det kapitalistiska systemet i de mer utvecklade länderna i Västeuropa.

Stalins nya begrepp

När Stalin använde denna andra metod, fortsätter Deutscher, medgav han underförstått att "socialismen i ett land" var omöjlig och bevisade riktigheten av Trotskijs fördömande av det. Men Deutscher omfattar inte helt och hållet den numera utbredda vulgära vrångbilden att stalinismens utbredning visar att Stalin har återvänt till leninismen. Ty även om Stalin i själva verket tvingades avvisa sin grundläggande teori, så "förde [det inte] honom... tillbaka till utgångspunkten, till den uppfattning om världsrevolutionen som han en gång [före 1924] delat med Lenin och Trotskij. Han ersatte nu sin socialism i ett enda land med något som skulle kunna kallas 'socialism i en enda zon'."⁶ (Liksom sin föregångare godtar och kommer detta nya stalinistiska begrepp till och med att stärka den kapitalistiska samhällsordningen i resten av världen i utbyte mot att få tillåtelse att stärka sin egen ställning.)

Därefter övergår Deutscher till en diskussion om de stalinistiska "revolutionerna". "Den [gamla bolsjevismen] tänkte sig att den socialistiska ordningen skulle framgå ur de utländska arbetar-

5 Deutscher, *Stalin*, s 302.

6 *Ibid*, s 303.

klassernas egen erfarenhet och kamp, att den skulle bli den mest autentiska akten av deras sociala och politiska självbestämmanderätt. Den gamla bolsjevismen trodde, med andra ord, på en revolution underifrån, av samma art som revolutionen 1917 hade varit. Den revolution Stalin nu utbredd till det östra och centrala Europa var i allt väsentligt en revolution uppifrån” som ”proklamerades, inspirerades och leddes” av Stalins politiska och militära organ, även om arbetarna också deltog i en eller annan utsträckning. ”Vad som ägde rum inom den ryska zonen var därför halvt en erövring, halvt en revolution... det är blandningen av erövring och revolution som bildar kärnan i ‘socialismen i en zon’.”⁷

Antisocialistiska handlingar

Förstatligandena av egendomarna i Östeuropa har visserligen vissa progressiva drag, trots att de är ofullständiga och uppnåddes med hjälp av militärt byråkratiska medel. Men samtidigt med dessa åtgärder gick byråkratin mot massorna, hindrade dem från att ta makten i sina egna händer och genomföra en verkligt proletär revolution. Byråkratin drev till sist ut de gamla härskande klasserna som den inte tyckte att den hade någon anledning att fortsätta att dela maktens privilegier med. Men ända från början slog den brutalt ner varje självständig handling från massornas sida. Den fruktade dem mer än de gamla härskande klasserna och var fast besluten att hålla kvar dem i en underordnad ställning.

De revolutionära socialisternas inställning till sådana åtgärder uttrycktes klart av Trotskij alldeles i början av kriget, när Stalins trupper hade invaderat östra Polen: ”Det primära politiska kriteriet är för oss inte omvandlingen av egendomsförhållandena i det eller det området, hur viktiga de i sig må vara, utan snarare förändringen i världsproletariatets medvetande och organisering, höjandet av dess förmåga att försvara tidigare erövringar och genomföra nya. Utifrån denna och enda avgörande ståndpunkt bevarar Moskvas politik i sin helhet fullständigt sin reaktionära karaktär och förblir det avgörande hindret på världsrevolutionens väg.”⁸

Avgörande ståndpunkt

Trotskij kallade det en avgörande ståndpunkt därför att det inte kan ske någon socialistisk omvandling av samhället om inte massorna inser behovet av den och själv genomför den. Arbetarnas befrielse är deras egen uppgift, ingen annan kan genomföra den åt dem – det är det unika med den socialistiska revolutionen. Det är en uppgift som de bara kan genomföra när de är organiserade i ett revolutionärt parti och i sovjeter eller deras motsvarighet, som på ett demokratiskt sätt uttrycker deras vilja – och de stalinistiska polisbyråkraterna förbjuder och undertrycker alla sådana organisationer.

Uttrycket ”revolution uppifrån” är i själv en motsägelse. Vi kan tänka oss och har redan, som ett resultat av den första arbetarstatens fortsatta förfall, bevittnat hur egendomsförhållanden omvandlas med hjälp av byråkratiska åtgärder. Men eftersom dessa åtgärder lika mycket riktas mot de revolutionära klasserna som mot de gamla härskande klasserna, skulle ett mer exakt namn vara ”kontra-revolutioner uppifrån”. Även när förändringarna leder till nya egendomsförhållanden är förändringar som inte lägger makten i arbetarklassens händer, förändringar där massorna förpassas till en underordnad om inte helt passiv roll, ett groteskt misslyckande snarare än ett levande uttryck för en socialistisk omvandling.

Historisk parallell?

Till och med när den tvingas omvandla egendomsförhållandena stryper stalinismen den socialistiska

⁷ *Ibid*, s 303-304.

⁸ Trotskij, *Sovjetunionen i krig*, s 11.

revolutionen. Därmed är dess övergripande natur kontrarevolutionär. Det är därför den måste bekämpas och krossas, och det är därför Deutscher har fel när han försöker dra historiska paralleller mellan Cromwell och Robespierre och diktatorn i Kreml.

Stalin är som de, säger han, genom att vara despotisk och genom att vara ”revolutionär, inte i den betydelsen att han förblivit trogen alla revolutionens ursprungliga principer, men därför att han förverkligat en fundamentalt ny princip för samhällsorganisation, vilken, vad som än sker med honom personligen eller till och med den regim som är förbunden med hans namn, säkerligen kommer att överleva, [och] berika den mänskliga erfarenheten och leda den in på nya banor.”⁹

Vi har redan visat att den ”nya principen för samhällsorganisationen” är 1917 års revolutionsförtjänst och inte stalinismens, och att vad Stalin gjorde inte var att genomföra den i praktiken utan att förändra och förvränga den, försvaga och undergräva den, förvanska och utnyttja den. Men det är bara början på Deutschers misstolkning.

Cromwell och Robespierre var småborgerliga ledare för en borgerlig revolution i sina respektive länder. De företrädde det kapitalistiska systemets historiskt progressiva tendenser som då kom till makten. De försökte försvara den nya samhällsordningens intressen med hjälp av våldsamma medel och en diktatur, å ena sidan mot den tidigare härskande klassen, aristokraterna, och å den andra mot de underklasselement som hade varit den borgerliga revolutionens främsta förkämpar och som försökte gå utöver det kapitalistiska samhällets gränser.

Skillnaden

Precis som Cromwell och Robespierre krossade Stalin den revolutionära massrörelsen till vänster. I denna mening går det att göra en viss begränsad jämförelse. Men när vi analyserar det sociala innehållet i deras respektive handlingar mot massorna kan vi se att det vederlägger snarare än bekräftar Deutschers försök till en historisk parallell. Ty Cromwell och Robespierre kunde krossa underklassen som försökte driva revolutionen utöver den kapitalistiska ojämlikhetens begränsningar utan att på något avgörande sätt skada den nya revolutionära (kapitalistiska) samhällsstrukturen.

Men 1900-talets sociala revolutioner skiljer sig från de borgerliga revolutionerna i ett grundläggande avseende: de är omöjliga utan arbetarklassens ledarskap, initiativ och skapande ledning. När Stalin undertrycker dessa så undergräver han den degenererade arbetarstaten i Sovjetunionen och bereder vägen för ett återupprättande av kapitalismen. Än viktigare är att han förhindrar världrevolutionen.

Det går alltså inte att jämföra Stalin med Cromwell och Robespierre, ty på det hela taget hjälpte dessa till att bygga upp ett nytt och progressivt samhälle (även om de försvagade det genom att förtrycka massorna) medan stalinismen i det stora hela hindrar, hämmar och går mot uppbygget av ett nytt och progressivt samhälle. De tjänade den revolutionära kapitalistklassens intressen medan Stalin undergräver den revolutionära arbetarklassens intressen till förmån för en parasitär byråkratisk kast.

Man måste om och om igen betona stalinismens kontrarevolutionära natur ty många människor som söker en utväg ur den nuvarande världskrisen och fortfarande inte ser något alternativ drivs att vända sig till stalinismen. Böcker som Deutschers måste bekämpas skoningslöst ty de hjälper till att upprätthålla illusionen att stalinismen trots sina ”brister” är ett ”mindre ont” än kapitalismen – den viktigaste illusion som lockar folk från den revolutionära socialistiska rörelsen som är den enda som har ett program för en samhällelig utveckling.

(Översättning från engelska, Göran Källqvist.)

9 Deutscher, *Stalin*, s 310.